

Verslag bijeenkomst Salon der verdieping op 24 november 2017. Spinoza: Over God (Boek 1 Ethica).

Spinoza wordt vaak gezien in het verlengde van Descartes. Dat is ten dele ook het geval, maar anderzijds onderscheidt hij zich juist van Descartes en is deze denker zeker niet de enige invloed. Je kunt ook denken aan de stoïcijnen als invloed en zeker ook aan Aristoteles. Deze laatste denker zal Spinoza bekend zijn geworden via zijn joodse achtergrond. Ook Aristoteles schreef een *Ethica*, waar hij op zoek is naar duurzaam geluk. Ook Aristoteles kende een grote rol toe aan het verstand en in hoogste zin aan de beschouwing (contemplatie) en ook Aristoteles nam de (menselijke) natuur als natuurlijke aanleg als uitgangspunt tot het bereiken van geluk.

Als het gaat om zijn staatsleer zijn vooral Hugo de Groot (Grotius) en Hobbes zijn inspiratoren. Grotius benadrukte het natuurrecht en Hobbes voegde daar macht aan toe.

De keuze voor de rede niet toevallig. Het moderne denken neemt afstand van de middeleeuwen, van de scholastiek en daarmee in zekere zin van God. In plaats van God en in aansluiting op de klassieken wordt de rede nu op de troon gezet en ook het ik. *Ik denk, dus ik besta* omvat beide elementen.

De ethica volgt de traditionele drieslag van de Griekse filosofie:

- a) Fysica (natuur)
- b) Kenleer (weten)
- c) Ethica (handelen)

Het gedeelte over het handelen is echter uitgewerkt in drie aparte delen. Waar het om gaat in de ethica is het verband tussen de natuur en ons handelen. Dat is de kern van het betoog.

Over God - In het eerste deel ontvouwt Spinoza zijn (meta)fysische inzichten. Spinoza bewijst dat er slechts één substantie kan bestaan, die hij "God" of "Natuur" noemt. Feitelijk baseert Spinoza zich op twee godsbewijzen: Het eerste Godsbewijs is van Aristoteles, later overgenomen door Thomas van Aquino. In dit Godsbewijs redeneert Aristoteles vanuit beweging en ook vanuit oorzaak naar een eerste beweging of een eerste oorzaak. Zo komt Aristoteles bij God als de onbewogen beweging of God als de onveroorzaakte oorzaak. Dat laatste is de zgn. Causa sui. De oorzaak van zichzelf.

Het tweede godsbewijs dat Spinoza gebruikt is het godsbewijs van Anselmus, 11^e eeuw.

God is het meest volmaakte waarboven niets hogers gedacht kan worden
Het is volmaakter te bestaan dan niet te bestaan

God bestaat en wel als een volmaaktheid.

Uit deze volmaaktheid kun je een aantal eigenschappen afleiden: God is oneindig, onveranderlijk, onvrij, noodzakelijk etc.

Descartes meende twee substanties aan te moeten tonen: nl. uitgebreidheid en denken. Voor Spinoza is het een tegenspraak van twee substanties uit te gaan. Als er naast de ene substantie *God of Natuur* nog een andere substantie zou bestaan die niet identiek is met de substantie *God of natuur* dan zou *God of natuur* hierdoor beperkt zijn.

Spinoza onderscheidt van deze enige kenbare en bestaande substantie de attributen *denken* en *uitgebreidheid*, die beide dezelfde essentie uitdrukken. God omvat een oneindig aantal attributen.

‘Onder een attribuut versta ik een zaak die het verstand kent als iets dat het wezen van een substantie vormt.

Alle ideeën of voorstellingen zijn *modi* (modus) van denken en alle objecten of lichamen zijn modi van uitgebreidheid. Aangezien een adequaat idee noodzakelijkerwijs met het voorgestelde object overeenkomt bestaat er een parallellie^[3] tussen de reeksen modi van verschillende attributen, waardoor het voor Spinoza mogelijk is te zeggen dat de verschillende attributen op verschillende wijzen *dezelfde essentie* van de ene substantie uitdrukken. Simpel gezegd bijv. : lichaam en geest zijn één.

Spinoza neemt met dit beeld afstand van het cartesiaanse dualisme en het joodse, christelijke en scholastieke dogma van de transcendentie van God. Hij verwerpt ook de opvatting van Aristoteles dat heel de natuur doelgericht is. Er zijn slechts werkoorzaken. De natuur is gedetermineerd.

God als eerste oorzaak noemt Spinoza ook de *naturende natuur* (natura naturans), die de *genatuurde natuur* (natura naturata) voortbrengt; volgens Spinoza zijn deze twee identiek. Daarmee is de basis gelegd voor zijn naturalisme. *een volstrekt oneindig zijnde, dat wil zeggen een substantie die uit oneindige attributen bestaat, waarvan ieder een eeuwige en oneindige essentie tot uitdrukking brengt.*

Met bovenstaande probeert twee grensvragen te beantwoorden:

- Waar komt de natuur als geheel vandaan?
- Wat is de oorzaak van beweging/leven?

Het antwoord van Spinoza is kort gezegd dus *causa sui* en de wet van beweging en rust. Op een andere manier kun je ook zeggen: *Natura naturans* (de natuurwetten) en *natura naturata* (de natuurverschijnselen).

Voor de theologen van zijn tijd was de identificatie van God en Natuur uitzonderlijk. Voor hem is God niet antropomorf (naar menselijke wijze) te verstaan, niet als een persoon met gedachten en gevoelens, die de wereld met zijn "fiat" geschapen zou hebben.

Waarom God bij Spinoza? Wellicht was God gewoon een lippendienst bewijzen aan de tijd van Spinoza, waarmee de atheïstische kou uit de lucht gehaald kon worden? Uiteindelijk - concludeert van Buuren - dat hij geen reden heeft om het idee van het goddelijke bij Spinoza weg te halen. Daarvoor zijn de teksten te doorleefd en getuigen ze van veel respect. Bovendien ondersteunen een aantal stellingen uit boek 5 van de *Ethica* dit inzicht.